

DOKUMENTATION

DE SOCIAL- DEMOKRATISKE KVINDERS FEJRING AF DEN NYE GRUNDLOV 1915

Af Anette Eklund Hansen

Det er i år 100 år siden, at kvinderne fik politisk valgret i Danmark. Forud var gået årtier med kamp for kvindernes valgret både i parlamentet og i kvinde- og valgretsforeninger. Det billede vi oftest forbinder med den nye grundlov i 1915 er kvindeorganisationernes valgretstog af hvidklædte kvinder med Dansk Kvindesamfunds fane i spidsen på vej mod Amalienborg slotsplads for at aflevere en adresse til kongen, som markering af den nye grundlov.

For de socialdemokratiske kvinder rejste fejringen af grundloven et dilemma: Skulle de tilslutte sig kvindeorganisationernes optog, eller skulle arbejderkvinderne følges med deres mandlige kammerater i arbejderbevægelsens grundlovstog til Søndermarken, hvor grundlovsfesten blev holdt? Et valg mellem køn eller klasse. Arbejderkvindernes organisationer valgte at tilslutte sig arbejderbevægelsens procession. De markerede dertil begivenheden ved, at en deputation fra arbejderkvindeorganisationerne afleverede en adresse til Socialdemokratiets ledelse og nedlagde kranse på flere af de socialdemokratiske pionerers grave. Her vil arbejderkvindernes bidrag til fejringen af Grundloven 1915 blive belyst.

Til grundlovsfesten var det lykkedes Socialdemokratisk Kvindeforening at samle penge sammen til anskaffelse af en fane til foreningen. Søndag d. 30. maj 1915 indviede foreningen fanen ved en fest i forsamlingsbygningens festsal i Rømersgade 22. Dagen før d. 29. maj bragte avisen Socialdemokraten en invitation til festen skrevet af foreningens formand Andrea Brochmann.

Partiet

Socialdemokratisk kvindeforening

Faneindvielse i morgen (Søndag) Aften i Festsalen, Rømersgade 22, hvortil alle Partiets Medlemmer indbydes.

I Morgen Søndag Aften indvier "Socialdemokratisk Kvindeforening" sin nye Fane i Forsamlingsbygningen, Rømersgade.

Ved indvielsen vil Foreningens Formandinde, Fru Andrea Brochmann, Folketingsmand Th. Stauning, Redaktør Borgbjerg og A.C. Meyer hver holde en lille Tale, og Sange og god Musik vil gyde yderligere Stemning over Festen.

Forretningsudvalget for vort Parti er også indbudt, ligesom en del af de Kvinder og Mænd, der for 30 År siden turde kræve Valgret for Kvinder trods Hån og Modstand.

Forsamlingsbygningens Festsal vil blive pyntet med frisk Majløv, og lange borde bliver dækkede for dem, der efter Talerne vil nyde en Forfriskning i Fællesskab.

Dette er Aftenens Program, og Foreningens Formål udtrykkes i Fanens klangfulde Indskrift:

"Giv Slægternes Mødre lysere Kaar!"

Faneindvielsen skal bl.a. være en Agitation for den størst mulige Kvinde-Tilslutning til vort Partis Grundlovstog. Vore Modstandere vil tælle Kvinderne denne Dag og drage Slutninger om vor Valgdeltagelse af Kvindernes større eller mindre Deltagelse.

Her skal vor Fane vaje første Gang, mens Overklassens Kvinder samler sig i deres eget Tog.

Vor nye Fane bliver symbolet på den nye Tid, som nu oprinder for Kvinderne – den socialistiske Æra, da Mænd og Kvinder har lige Ret og lige Pligt.

Vel mødt på Søndag Aften!

A.B.

Socialdemokratisk Kvindeforening var stiftet d. 2. november 1908. Foreningen var stort set identisk med Socialdemokratisk Kvindevalgretsforening, dannet i 1907, da de socialdemokratiske kvinder trak sig ud af Danske Kvinders Valgretsforbund. Dette skete som følge af en beslutning taget på 2. Internationales kongres i Stuttgart i 1907, hvorefter de socialistiske kvinder ikke mere skulle kæmpe for kvinders valgret sammen med de borgerlige kvindebevægelser. For de socialistiske kvinder var det afgørende, at de kæmpede for lige og almindelig valgret og ikke en privilegeret valgret, der alligevel kun ville gavne over- og middelklassens kvinder, fordi den var bundet til ejendomsret og skattepligt.¹ Både i Danmark og i andre europæiske lande var der blandt kvinderne uenighed om mål og strategi for opnåelse af kvindernes stemmeret. Uenighederne gik på tværs af klasserne. Således mente også Andrea Brochmann, at kvindernes stemmeret godt kunne vindes trinvis.²

Da foreningen skiftede navn i 1908, blev dens formål samtidig gjort bredere, idet den også skulle virke for socialistisk oplysning blandt arbejderkvinderne sammen med kampen for politisk stemmeret. Foreningen samlede medlemmer fra de kvindelige fagforeninger og socialdemokratiske kvinder i vælgerforeningerne. Socialdemokratisk Kvindeforening spillede bl.a. en stor rolle som arrangør af den 2. internationale kvindekonference i København i 1910, hvor de socialdemokratiske kvinder havde ansvaret for den store konference i samarbejde med den fremtrædende tyske socialdemokrat Clara Zetkin. Alligevel mødte de socialdemokratiske kvinders forening stærk kritik fra Socialdemokratiets ledelse, bl.a. Stauning, der ikke mente, at der var plads til en selvstændig socialistisk kvindeforening indenfor partiet. Dette hindrede dog ikke, at de socialdemokratiske kvinder fastholdt deres forening som oplysningsforening, men uden en formaliseret tilknytning til Socialdemokratiet.³

Som Andrea Brochmann skrev i avisen, skulle faneindvielsen bruges som agitation for størst mulig tilslutning fra kvinderne til Socialdemokratiets grundlovstog, som en målestok for arbejderkvindernes interesse i at bruge deres nyvundne valgret og for Socialdemokratiets styrke. Dette synspunkt fremgik også af et indlæg i Socialdemokraten d. 31. maj, hvor det fremhævedes: "Af Kvindernes Tilslutning til de forskellige Grundlovsfester skal det da vise sig, om Arbejderklassens Kvinder har samme Forståelse af Valgrettens Værdi som de øvrige Samfundsklassers Kvinder."⁴

Fanen skulle med i Socialdemokratiets optog og ikke det valgretsoptog, som Danske Kvinders Nationalråd arrangerede for en lang række

Andrea Brochmann (1868-1954), formand for Socialdemokratiske Kvindeforening 1912-1935. A.B. var uddannet herreskrædder og var formand for De Kvindelige Herreskrædderes Fagforening fra 1897-1909. 1899-1909 var hun tillige medlem af Dansk Skrædderforbunds og De samvirkende fagforbunds forretningsudvalg. A.B. var kvindesagsforkæmper og socialdemokrat. Efter 1909 engagerede hun sig i politisk arbejde for kvinder og børn. Hun sad i Borgerrepræsentationen 1917-1943 og var medlem af Landstinget i 1926-32 og 1933-40.

kvindeorganisationer.⁵ Socialdemokratiske Kvindeforening havde på et møde d. 12. maj indkaldt af Danske Kvinders Nationalråd, sagt nej til at deltage i kvindeoptøget, hvilket mange i kvindebevægelsen var uforstående overfor.⁶ Et brev sendt fra Stauning den 15. maj til "Fagforeninger med kvindelige medlemmer" med opfordring om at "nægte Deltagelse og at modvirke et sådant upassende Arrangement",⁷ understregede, at den socialdemokratiske ledelse opfattede kvindetøget som

Socialdemokratisk Kvindeforenings fane blev indviet søndag d. 30. maj 1915. Indvielsesfesten blev holdt i forsamlingsbygningen i Rømersgade. Foreningens formand Andrea Brochmann, Stauning, A.C. Meyer og Borgbjerg og andre prominente socialdemokrater talte. Foreningen var stiftet d. 2. november 1908, som det fremgår af fanen. (Arbejdermuseet & ABA)

konkurrent til partiets eget grundlovstog. I stedet opfordredes fagforeningerne til at agitere for kvindernes deltagelse i den socialdemokratiske grundlovsfest og optog til Søndermarken. Henvendelsen virkede. Blandt andet vedtog Kvindeligt Arbejderforbunds forretningsudvalg d. 26. maj "...at deltage i Processionen til Søndermarken Grundlovsdagen d. 5. juni."⁸

Ifølge referatet i Socialdemokraten⁹ samlede faneindvielsen en talrig kreds af politisk interesserede socialdemokratiske kvinder i en smukt udsmykket sal med blomster og majløv omkring lange hviddækkede borde. Festen blev indledt med en sang og en velkomsttale af Andrea Brochmann, hvor hun omtalte, hvordan foreningens medlemmer ud af små midler havde fremskaffet fanen, som første gang skulle vaje ved arbejderpartiets grundlovsfest, "som et symbol på, at vi Kvinder trofast følger trop". Dernæst glædede hun sig over kvindevalgretten, der nu var opnået, og at der nu lå et kæmpe arbejde med at vække og rejse kvinderne til kamp for socialismen. Derefter talte Stauning, Borgbjerg og A.C. Meyer, der hver især udtrykte tilfredshed med, at kvinderne med stemmeretten var blevet ligestillet med mændene til at tage del i kampen for reformer og arbejderklassens endelige frigørelse fra kapitalen. Derudover talte bl.a. flere fremtrædende socialdemokratiske kvin-

der, som Louise Nørlund, Camilla Nielsen og fru Dorteia Petersen (tidligere formand for foreningen).

En sang til fanen forfattet af Agnes Lohse blev sunget:

“Velkommen vor fane, vi bærer dig frem
Og Mottoet Glæde os spår
Vi håber, at Kvinderne i deres Hjem
en lysere Fremtid får.
”Vi kvinder vil bære dig højt imod sky
For Fremtiden strålende ny”

Derefter festedes der.

De socialdemokratiske kvinders deputation til partiet d. 5. juni 1915

En deputation af socialdemokratiske kvinder, der repræsenterede både faglige og politiske kvindeorganisationer, overbragte Socialdemokratiets forretningsudvalg en adresse som erindring om grundlovsændringen.¹⁰ Mødet foregik kl. 12 den 5. juni på Socialdemokratiets kontor i forsamlingsbygningen i Rømersgade.¹¹ Deputationen bestod bl.a. af repræsentanter fra kvindefagforeningerne Kvindeligt Arbejderforbund, De Kvindelige Bryggeriarbejdere og Husassistenternes Fagforening, samt kvinder fra fag som skotøjsarbejdere, tekstilarbejdere og hattearbejdere. 13 fagforeninger og fag var repræsenteret. Socialdemokratisk Kvindeforening repræsenterede de partipolitiske kvinder sammen med kvindelige bestyrelsesmedlemmer i de socialdemokratiske vælgerforeninger. Her deltog 10 kredse fra København og Frederiksberg. Desuden var Nina Bang, som sad i hovedbestyrelsen, medunderskriver på adressen.¹²

Borgerrepræsentant og formand for Kvindeligt Arbejderforbund Sofie Rasmussen oplæste adressen, som indledtes med følgende:

“Den dag er oprunden, da Danmarks Riges nye Grundlov skal endelig vedtages og stadfæstes og hermed Kvinderne træde ind til politisk Ligeberettigelse med Mændene. Tusinder af Arbejderkvinder vil i Dag glæde sig over det vældige Fremskridt, der nu sker, med større Fortrøstning end før vil de se Fremtiden i Møde både for sig selv og for Børnene. Det, der nu er forundt danske Kvinder: at kunne stille sig Side om Side med deres mandlige Klassefæller i den politiske Kamp, er i de store Kulturlande endnu kun som en fjern Drøm...”

*Camilla Nielsen
(1856-1932)
filantrop og social-
demokratisk politi-
ker. Indvalgt i
Hjælpekassens be-
styrelse på Frede-
riksberg i 1908.
C.M.s sociale ar-
bejde førte hende
derefter til en stil-
ling som leder af
Frederiksberg Fol-
kekøkken fra
1917-31. Hun var
med i bestyrelsen af
Socialdemokratisk
Kvindeforening og
sad i Frederiksberg
Kommunalbesty-
relse 1917-32 for
Socialdemokratiet.
Hele livet kæmpede
hun for bedre vil-
kår for kvinder,
børn og ældre.
(Foto: Arbejder-
museet & ABA).*

Efter oplæsningen overrakte hun adressen til Stauning. Han takkede i bevægede ord for deputationens adresse og for kvindernes tilslutning til partiet: "Til sene tider vil denne Adresse vidne om danske Arbejderkvinders politiske Kultur, at de har forstået, at deres Plads er i Socialdemokratiets Rækker."¹³

Efter afslutning af ceremonien kørte hele selskabet til Assistens Kir-

Anna Johansen (1867- 1936) var uddannet herreskrædder og blev valgt til Dansk Skrædderforbunds Hovedbestyrelse i 1899. I 1909 afløste hun Andrea Brochmann som formand for De Kvindelige Herreskrædderes Fagforening, et hverv hun besad til 1923. A.J. blev valgt til Borgerrepræsentationen i 1909 ved det første kommunalvalg, som kvinder havde valgtret til og sad der til sin død. Hendes sociale engagement og politiske mærkesager rettede sig mod forbedring af forholdene for kvinder, børn og gamle. På billedet ses Dansk Skrædderforbunds hovedbestyrelse 1904. Anna Johansen til venstre og Andrea Brochmann til højre. (Foto: Arbejdermuseet & ABA, fotograf: Hauerslev)

kegård, hvor der kl. 13 blev lagt kranse ved P. Knudsens og C. Hørdums grave for at mindes det store arbejde, som de to socialdemokratiske pionerer havde gjort for kvindernes politiske ligestilling. Camilla Nielsen, medlem af Frederiksbergs kommunalbestyrelse, talte ved P. Knudsens grav og formand for De kvindelige Herreskræddere og medlem af Københavns Borgerrepræsentation Anna Johansen holdt talte ved Hørdums grav.¹⁴

Derefter gik det i fuld fart tilbage til det centrale København for at deltage i Socialdemokratiets grundlovsprocession, der skulle starte kl. 3 og gå gennem København til Søndermarken i Valby.

De socialdemokratiske kvinder og grundlovstoget

Der var fem forskellige samlingssteder for processionen opdelt i afdelinger, og hver forening havde fået udpeget en plads. Hver afdeling førtes an af et musikkorps.

De fleste kvindelige fagforeninger startede fra Højbro Plads, afdeling

Det socialdemokratiske Arbejderpartis Folkefest i Søndermarken

Lørdagen den 5. Juni 1915.

PROGRAM:

Kl. 12 Middag aabnes Indgangene.
Fra **Kl. 4:** Musik af 6 Orkestre.

Kl. 5: Tales fra 4 Talerstole af:
Landstingsmand **C. C. Andersen**,
Folketingsmand **F. J. Borgbjerg**,
Frk. **Henriette Crone**,
Formanden for Borgerrepræsentationen,
Landstingsmand **Chr. Christiansen**,
Folketingsmand **H. P. Hansen** (Slagelse),
Landstingsmand **Harald Jensen**,
Borgmester **J. Jensen**,
Borgerrepræsentant Fru **Anna Johansen**,
Formand for De samvirkende Fagforbund,
Borgerrepræsentant **Carl F. Madsen**,
Formand for Arbejdsmændenes Forbund
for København, Borgerrepræsentant **P. Mikkelsen**,
Fru **Camilla Nielsen**,
Folketingsmand **Sigv. Olsen**,
Folketingsmand **L. Rasmussen** (Horsens),
Folketingsmand **L. D. Rasmussen** (Odense),
Borgerrepræsentant Fru **Sofie Rasmussen**,
Folketingsmand **Th. Stauning**.

Dirigenter: Raadmand **Fr. Andersen**,
Borgerrepræsentant **R. P. Daugstrup**,
Sekretær **Karl Kiefer** og Kasserer **E. Svendsen**.

Kl. 6—11 fra forskellige Steder i Parken:
Solo-Sang af Operasanger **M. Jørn-Nielsen**. (Akkompagnatør **Edv. Borregaard**),
Deklamation af Magister, Skuespiller **Emm. Larsen**,
Orkester-Koncert-Afdeling
(40 Mand),
Korsang af et Mandskor paa 100 Mand.
Dirigent Organist **V. Poulsen**,
Folkefans af Selskabet „Culla“ (100 Børn), under Ledelse af Hr. **Carl Christensen**,
Gymnastik af De unges Idræt.

Ved Mørkets Frembrud vil Festspladsen blive *glimrende illumineret* ved Illuminator **L. Høhling**.

Kl. 11:
Stort Festfyrværkeri
ved Kunstfyrværker **Fritz Busch**.

PROGRAM:

3 Kanonskud. — Signalraketter.
En Kaprice med Bombardement af Bomber og Kastanier.
Finale af Straaleild.
Buket af Raketter med Stjærner i alle Farver.
En transparent Globus med røde og grønne Flammer og Finale af Blomsterfontæner. Paa Siderne hurtigløbende Sole med vekslende Farvespil.
Buket af Raketter med grønne Stjærner.
En stor Bombe.
Et stort Palmetræ med Blomsterild; paa Siderne Glorier med kulørte Flammer.
Finale af Straalefontæner.
Fløjttende Raketter.
En stor Bombe.
En Glorie af Sølvfontæner, flankeret af romanske Lyskuglekastere.
Raketter med blaa Stjærner.
Fløjttende Raketter.
Slutnings-Bombardement: Kapricer med Brillantinesværmere; Bomber og Kastanier; Finalerne danner Straalesøjler af Brillantild. Fra Baggrunden romanske Lys, Kastanier og store Bomber med Stjærner i alle Farver og Magniumkugler.
3 Kanonskud.

Kl. 6—1: **Dans** fra 2 dertil indrettede Dansestrader.

Gynger, Karusseller, Skydetelte og mange andre Forlystelser.
Lægetelt for eventuelt Tilskadekomne og Syge. — Børnetelt for bortkomne Børn.
— Oplysningsbureau.
Madkurve kan medbringes.
Kaffe, The, Øl, Sodavand, Smørrebrød m. m. faas fra de talrige Serveringstelte.

Festtegn, Program og Sange 25 Øre.

Program for Socialdemokratiets grundlovsfest i Søndermarken 5. juni 1915. For første gang var der også kvinder blandt talerne: Henriette Crone, Anna Johansen, Camilla Nielsen og Sofie Rasmussen. (Kilde: Arbejdermuseet & ABA, Socialdemokratiets arkiv, grundlovsfester.)

2. Det gjaldt Kvindeligt Arbejderforbunds afdelinger, forskellige syerskers fagforeninger, Husassistenternes Fagforening og Socialdemokratisk Kvindeforening. Afdeling 1 omfattede Socialdemokratisk Forbund og en række vælgerforeninger. Måske en tilfældighed, at Socialdemokratisk Kvindeforening ikke stillede op i denne afdeling, sammen med de andre socialdemokratiske foreninger. De kvindelige trykkeriarbejdere, bryggeriarbejdere og kommunale kvindelige arbejdere gik sammen med deres respektive mandlige kammeraters fagforeninger. Foreningerne var forinden blevet opfordret til udover faner også at udsmykke deres processioner med grønne grene, bannere med faglige tekster og lign. Socialdemokratisk Kvindeforening havde udover fanen et banner med, hvorpå der stod: "Arbejderhustruerne har den længste Arbejdstid af alle."

Socialdemokratens referat d. 6. juni bemærkede de mange kvinder, der sås overalt både sammen med mændene i deres respektive foreningsoptog og alene samlet i deres kvindeforeninger.

Husassistenterne samledes ved deres fagforeningskontor i Rosengården kl. 14 og marcherede derfra med grene og blomster i hænderne ned til Højbro Plads. De medbragte et banner med ordlyden: "Husas-

To fremtrædende socialdemokratiske kvinder, som holdt tale ved Socialdemokratiets grundlovsfest: Henriette Crone, (1874-1933) Formand for De Kvindelige Trykkeriarbejdere 1906-33 og medlem af Landstinget 1920-33. Sofie Rasmussen (1882-?), forbundsformand for Kvindeligt Arbejderforbund 1910-1923, medlem af Borgerrepræsentationen 1913-17, valgt ind for Socialdemokratiet. (Foto: Arbejdermusette & ABA).

sistenternes Fagforening. Nu har vi fået politisk Valgret og vi glæder os til at benytte den i Kampen mod Tyendeloven.”. På Højbro plads var der feststemning med musik og korsang, og musikkorpserne spillede også undervejs til Søndermarken, hvilket var med til at holde de trætte fanebærere oppe.¹⁵

Optogene strømmede ind på festpladsen i Søndermarken, hvor faner og festdeltagere fordelte sig ved 4 talerstole.¹⁶

Flere prominente kvinder fra fagbevægelsen og Socialdemokratiet holdt grundlovstaler. Det var Henriette Crone, De kvindelige trykkeriarbejdere; Anna Johansen, De kvindelige Herreskræddere, Camilla Nielsen, Frederiksberg Hjælpekasse og Sofie Rasmussen, Kvindeligt Arbejderforbund. Det er bemærkelsesværdigt, at kvinderne ikke i de

Der blev holdt grundlovsfester over hele landet og 1915 markeredes kvindernes politiske valgret særligt ved grundlovsfesterne. Mange steder blev der plantet et egetræ til minde om den markante begivenhed. I Skelskør fejrede man kvindernes valgret med en sang skrevet specielt til kvinderne på grundlovsdagen i 1915. (Kilde: Arbejdermuseet & ABA, Socialdemokratiets arkiv, grundlovsfester.)

Velkomsthilsen til Kvinderne.

Mel.: Vi har sagt det saa tidt.

Vi har talt til jer Pris, vi har drukket jer Skaal,
vi har ofret jer Masser af Ord;
ja, vor Ros har I faaet udi rigeligt Maal
som det bedste, der findes paa Jord.

Men umyndig' I var, havde slet ingen Ret,
Naar det gjaldt om at styre vort Land.
Men saa rejste I Kravet og fylked' jer tæt:
Lige Ret for hver Kvinde og Mand.

Nu er Maalet saa naaet, og I kaldes nu til
at ta' Del i en Gerning saa stor.
I kan stemme og stille jer selv, om i vil,
og faa Sæde ved Rigsdagens Bord.

Saa velkommen til Gerningen, vigtig og stor,
vi vil ønske jer Lykke dertil,
Og vi haaber jert Virke, det maa sætte Spor,
for vi véd, der er meget, I vil.

I vil kæmpe mod det, der kan øde vor Kraft,
hjælpe frem, hvad der gavner enhver,
saa at kendes det kan, I Betydning har haft,
og vort Folk har haft Gavn af jer Færd.

I vil støtte de svage og hjælpe de smaa,
lyse op i hver Hytte saa lav,
I vil medvirke til, at det fremad kan gaa
for hver Arbejder stræbsom og brav.

Ja, alt ædelt og godt — det saa sikkert vi tro—
vi I støtte og kønt hjælpe frem,
for at Freden og Glæden og Lykken kan bo
trindt omkring i de tusinde Hjem.

Ja, Gud give jert Virke maa blive til Gavn
for enhver i sin Stilling og Stand,
saa snart kendes det kan, ja, maa lyse som Bavn:
I er med til at bygge vort Land.

A. M. Greve.

foregående mange år havde fået tildelt en talerstol. Dette ændrede sig dog de efterfølgende år, hvor kvinderne også talte ved Socialdemokratiets grundlovsfester i København.¹⁷

I talerne kom de bl.a. ind på, hvordan kvinderne nu med opnåelse af den politiske ligestilling med manden skulle vide at bruge stemmeretten til forbedring af forholdene for kvinder og børn og fortsat kæmpe for fuld ligestilling med manden.¹⁸

Efterskrift

De ovenfor beskrevne begivenheder viste, at de organiserede arbejderkvinder og deres organisationer sluttede op om Socialdemokratiet og den politiske manifestation, der lå i dette. De forskellige udtalelser arbejderkvinderne er refereret for at have sagt, tyder også på en tilslutning til at arbejde for Socialdemokratiets politiske reformer og program. Det var klasseperspektivet. Men den nye grundlov i 1915 fejredes med to grundlovsoptog: Socialdemokratiets og kvindeorganisationernes valgretsoptog. Dette kunne bringe de socialdemokratiske kvinder i et dilemma om valg af demonstration, et valg mellem køn eller klasse, som også en del af talerne er refereret for at have sat fokus på i aviserne.

Et unavngivent journalistisk indlæg i Socialdemokraten d.31.maj advokerede for klasseperspektivet, men var ikke blind for kvindernes samarbejde om kampen for valgret: "Sålænge der endnu kæmpedes om Kvindernes Valgret, kunde der tilsyneladende være nogen Mening i, at Kvinderne samlede sig som Køn – skønt Mænd altid har sat Kvindernes Ligeret på deres fane. Nu gælder det ikke længere Erhvervelsen af Valgretten, nu gælder det brugen af Valgretten. Derfor må Kvinderne nu stille sig side om side med de Mænd, med hvem de har fælles mål."¹⁹ Måske var det den socialdemokratiske ledelse, der så spøgelser.

For Socialdemokratiet og arbejderbevægelsen var det afgørende, at arbejderkvinderne brugte deres stemmeret til at støtte op om partiet og dets program, når der igen blev valg. Derfor var kvindernes deltagelse i Socialdemokratiets grundlovstog og festen i Søndermarken så vigtig. Ikke meget tyder på at de organiserede arbejderkvinder var i tvivl om, hvilket optog de skulle vælge.

Noter

1. Kun indkomster over 800 kr. blev beskattet. En herreskrædderinde tjente i 1908 431 kr. Birte Broch, *Kvindearbejde og kvindeorganisering*, 1977, s. 153
2. Birte Broch, op.cit. s.153
3. Om Socialdemokratisk Kvindeforening se Toni Liversage, *At erobre ordet*, Tiderne Skifter, 1980, s.115 ff; Drude Dahlerup, Kvinders organisering i det danske Socialdemokrati 1908-69, *Meddelelser om forskning i arbejderbevægelsens historie*, nr. 13, 1979, s. 8-13; Anette Eklund Hansen, De socialistiske kvinders internationale konference i København i 1910, *Arbejderhistorie* nr.2, 2010, s. 8-28.
4. *Socialdemokraten* 31.maj, 1915
5. Se om DKNs og Dansk Kvindesamfunds kvindeoptog på [www.kvinfo](http://www.kvinfo.dk), og beskrivelse af planlægning og valgetstøget i *Kvinden og Samfundet*, nr.11, 1915.
6. www.kvinfo.dk > tidsskrifter: Danske kvinders valgetstog den 5.juni 1915, *Kvinden og Samfundet*, nr.11, 1915
7. Brev fra Stauning til Fagforeninger med kvindelige medlemmer af 14.5.1915, Socialdemokratiets arkiv nr.500, ks. 428
8. Kvindeligt Arbejderforbunds FU-protokol d. 26.5.1915, Arkivnr. 552, ks 84
9. Referat i *Socialdemokraten* d. 4.juni 1915, s.8
10. En adresse var en henvendelse fra en gruppe borgere til ledelsen eller kongen. Feks. en takkeadresse.
11. Socialdemokratiets arkiv, nr.500, ks. 428. Brev fra Stauning til forretningsudvalget 2.juni, 1915 og Socialdemokraten 6.juni, 1915: Kvindernes hyldest til Partiet
12. Adresse og underskrivere i E. Wiinblad og Alsing Andersen (red.), *Det danske Socialdemokratis historie fra 1871 til 1921*, 1921, første del, s. 231 ff.
13. *Socialdemokraten* 6.juni, 1915
14. Op.cit.
15. *Husassistenten*, nr.12, 1915 s.70.
16. Socialdemokraternes grundlovstog og festen i Søndermarken er beskrevet i: Pia Fris Laneth, *1915 – Da kvinder og tyende blev borgere*, 2015
17. [www.aba](http://www.aba.dk) > artikler > Socialdemokratiet og Danmarks Grundlove, 1915
18. *Socialdemokraten*, d. 6.juni, 1915
19. *Socialdemokraten*, d. 31.maj, 1915

Anette Eklund Hansen
cand.mag. i historie
email: Anette.Eklund@gmail.com